

ELK EINDE IS EEN NIEUW BEGIN

Der Ring des Nibelungen in de regie van Götz Friedrich aan de Deutsche Oper in Berlijn

Door Bruno van Mieghem

DAS RHEINGOLD

Aan de trillende stem van de operamedewerkster te horen die ons rondleidde tijdens ons ochtendbezoek aan de Deutsche Oper, kon men gemakkelijk afleiden welk een fantastisch operaintendant Götz Friedrich moet zijn geweest. Zonder twijfel missen ze hem erg. Driemaal heeft de vermaarde regisseur zich met Wagners Ring ingelaten, eerst in Covent Garden, later in Berlijn en onlangs nog in Helsinki. Nooit liet Wagners Ring hem los. Kort voor zijn dood in december 2000 kon men nog zijn ultieme droom uit zijn mond optekenen. Dat was de verfilming van Wagners Ring in een bewerking als feuilleton voor televisie. Zover is het jammer genoeg niet meer gekomen maar zijn "tweede" Ring loopt al bijna 20 jaar in Berlijn. Sinds de première van 6 oktober 1984 heeft hij niet minder dan 42 keer op de planken gestaan, en steeds voor uitverkochte zalen. Op mij liet hij een blijvende en onuitwisbare indruk na.

De handeling speelt zich af in een koker van een ondergrondse, een idee dat Friedrich kreeg toen hij een prentkaart kreeg waarop de ondergrondse tunnel van Washington was afgebeeld. In- en uitgang van een tunnel zijn dezelfde, het begin is het einde en het einde is wederom het begin. De imaginaire tijdstunnel is als een atoombunker waar mensen schuilen die de wereldkatastrofe overleefd hebben en die zich, op zoek naar het verlorene, gaandeweg aan een vertwijfelde romantiek overgeven. Zo wordt het dan ook mogelijk en aanvaardbaar dat zij hun toevlucht zoeken tot antieke attributen als zwaarden en stierhoorns. Realiteit, illusie en spel versmelten in deze oneindige tunnel en leiden tenslotte tot de pessimistische gedachte dat de oerinstinkten "liefde" en "macht" sterker zijn als het vermogen om uit fouten te leren.

Das Rheingold

De lichten gaan uit en er gebeurt niets...Minutenlang duurt deze adembenemende stilte. Geen hinderlijk gekuch is te horen, enkel de vage straatgeluiden van een sirene doorbreekt de geladen stilte van het oergebeu-

ren. Dan vanuit het niets de zo prachtige aanhef, -en nu door de stilte duidelijk te horen- extra lage Es-toon waarvoor de bassen hun E contra snaar speciaal een halve toon lager hebben moeten instellen, een passage die meestal door het geroezemoes verloren gaat. De golvende beweging van de Rijn wordt dwingend gesugereerd door een gordijnen- en lichtspel. De algemene kleur is groen, de bloedmoedige, in maillot geklede Rijn dochters klinken voortreffelijk. De sfeer is duister en geheimzinnig, het samenspel met Alberich uitstekend. Tijdens de tweede scène wordt de tunnel meer expressief. Een felle verlichting achteraan versterkt het koker-effect. Al de protagonisten gaan en komen langs achteren. De lange schaduwen die ze op de tunnelmuren werpen verhogen nog het geheimzinnige effect. Meteen is ook duidelijk dat Das Rheingold opgevat is als een mysteriespel: alle goden dragen een masker. Echte mensen staan pas met Siegmund en Sieglinde op het toneel. Loge draagt een lange 19de eeuwse mantel en gedraagt zich als de welstellende advocaat van Wotan. De reuzen hebben een soort stelling onder hun voeten waardoor hun gang keurig samensmelt met hun motief. Twee stemmen vallen op in positieve zin: de Loge van de Fin Jorma Silvasti en de Fricka van de Japanse Mihoko Fujimura, de prachtigste mezzo die ik al gehoord heb. Haar warmbloedige laagten gaan mij door merg en been. De Wotan van Albert Dohmen lost mijn hoge verwachtingen niet volledig in.

Met het tussenspel verheft het toneel zich in de hoogte om de tocht naar Nibelheim zichtbaar te maken. Als een soort discobar, te midden van TV-monitoren en schijnwerpers bestuurt Alberich hier zijn duistere enclave. De Nibelungen zijn figuranten die onderaardse mijnwerkers suggereren met voorhoofd lampen. De verdwijntrucs met de Tarnhelm zijn inventief. Vooral Loge manipuleert uitermate listig. Alberich verliest zijn hand. Die wordt door Wotan wreedaardig afgehouden. Later zal hij zich vertonen met een zeerovershaak. De finale met zijn bliksemschichten en regenboog wordt vakkundig ondersteund door een sterke belichtingstechniek. Met dansspasjes stappen de goden stilletjes naar het einde van de tunnel waar de Walhalla-burcht wordt afgebeeld.

Die Walküre

De tunnelstructuur is nu voorzien van een achterwand waarin een deur en vensters. Felle bliksemschichten doorklieven het stormmotief. In het midden een verdorde enorme boomstam, doormidden gespleten, een verwijzing naar de afgestorven werelddes, de oerstam waaruit Wotan zijn speer maakte. Daarvoor een lange tafel met aan weerskanten twee stoelen. Aan de linkerkant een keukentje. Robert Gambill en Stephanie Friede presteren het om Siegmund en Sieglinde als een echt droomkoppel te spelen en te zingen. Het lentelied en de opwindende finale stellen niet teleur.

In het tweede bedrijf wordt het druk in de tunnel. De achterwand is weg, links ongeveer in het midden langs de zijkant een beeldhouwwerk, een soort monument en enkele tafels met attributen. Het bouwsel aan de linker kant aanzag ik als een paard en de attributen her en der verspreid op diverse tafels vervallen of mislukte bouwwerken, de vrucht van Wotan's hersenspinsels. De opkomst van Luana DeVol als Brünnhilde is indrukwekkend. Alles is aanwezig, een lederen wapenuitrusting, schild, lans en de vertrouwde gevleugelde helm. Heeft Bayreuth haar stem en présence gelouterd? Fricka verschijnt in een witte bontmantel, het masker houdt ze op een stok in haar hand. Opnieuw zorgt Fujimura voor een hoogtepunt. De terugkeer van Brünnhilde bij Wotan en de manier waarop zij op zijn vertwijfeling reageert is aangrijpend, heel intiem liefdevol, vol troostende gedachten en situeert haar belangrijke toekomstige rol en haar verstandhouding met haar vader. Oude herinneringen ophalend doet Wotan tijdens zijn monoloog naar een speelgoedpaardje grijpen hetwelk hij met een erg aangrijpende vertwijfeling in zijn spel, koestert. Dohmen geeft hier een prestatie van de bovenste plank! Vermeldenswaard is nog de aangrijpende passage waarin Sieglinde hallucineert. Friede speelde dat zo realistisch dat ik er kippenvel van kreeg. De wreedaardige moord op Siegmund laat je niet onberoerd.

De Walkürenrit is ruig en modern en speelt zich af in een lijkenhuis. Met hun strakke lederen maatpakken en hun drukdoenerij herinneren de Walküren aan meiden in een motorclub. Zo lopen de tijdperken steeds door mekaar want een concrete tijd is er in deze Ring niet. De Feuerzauber zet het toneel in vuur en vlam. Een statig voortschrijdende Wotan begeeft zich naar het wazige voortoneel en draait zich om om ZIJN en Loge's schouwspel met weemoed te aanschouwen!

Siegfried

Siegfried in in eerste instantie getekend door de goede partij van Thomas Harper als Mime, een verrassend sobere intepretatie die de karikatuur vermijdt. Franz-Josef Kapellmann als Alberich presteert op hoog niveau. De scène met de draak, een soort hi-tech robotachtige in het duister gehulde figuur met de nodige stoom en aan- en uitgaande lampen, heeft me niet kunnen bekoren. De prachtige orkestklank van het Waldweben wordt eens te meer ondersteund door het sfeervolle toneel met als hoogtepunt een levende Waldvogel in de lucht hangend achter omlaag hangende gordijnen. Een felle stralenbundel verlicht zijn kleurig pluimage met uitgestrekte vleugels. Een heuse klus voor wie hoogtevrees heeft. Maar Ofelia Sala, aan haar prachtig stemgeluid te horen, had daar absoluut geen last van! Gelukkig wordt Fujimura ook ingezet als Erda. Haar oosterse look verhoogt nog de bovennatuurlijke uitbeelding van haar personage. Als een Egyptische koningin zit ze op haar troon, statig en bloedmooi, het gezicht afgeschermd door een lap stof die haar slaap moet verbeelden. De tunnel is nu afgescheiden door een wand met een ronde patrijspoot waarachter een rode gloed zichtbaar is. Wotan duwt de deur open. De gloed wordt feller en rook dringt door de deur en omhult gans het voortoneel. Siegfried wil naar binnen maar Wotan verspert hem de weg met zijn speer die door Nothung wordt stukgeslagen. Wotan verdwijnt, het voortoneel wordt donker en we horen het prachtige intermezzo van het orkest terwijl de achterwand verdwijnt en waardoor we

DIE WALKÜRE

terug in de ban van het vuur geraken. Het toneel staat nu als het ware in vuur en vlam. Siegfried betreedt langs achteren het toneel, hij overmeestert de vuren die uitdoven en ontdekt met stijgende verbazing het slapend lichaam. Brünnhilde heeft het moeilijk met het aanvaarden van haar aardse zinnelijke prikkelingen. Zij duwt de met de tijd driftiger wordende Siegfried ver van zich af. Bij momenten dat ze toch wat meer samen zijn zingt ze meestal geknield "uit volle borst" en wanneer tegen het einde haar verlangen toch de bovenhand haalt omhelzen ze mekaar heel even hartstochtelijk waarop ze onmiddellijk boven elkaar op het toneel gaan liggen en hun gestalteverschil hoegenaamd geen ergernis uitlokt.

Götterdämmerung

De levensdraad hangt als een echte wirwar over gans het toneel. Zoals het moet breekt de draad echt. Siegfried's Rheinfahrt gaat vergezeld van een romantisch beeld. Samen met de paardekop van Grane verschijnt hij achter een doorschijnend gordijn. Op te merken valt dat de figuur van Hagen gans de eerste acte immobiel op de linker voortoneel aanwezig blijft. De karakterrol die Hagen is werd niet volledig ingelost door de Koreaanse zanger Philip Kang, ook al heeft hij er de fysiek en het mystieke uiterlijk voor.

De Gibichungen-burcht verrast door een origineel optisch effect. De pilaren zijn voorzien van vergrootglazen die door de pragonisten werden benut om hun rol kracht bij te zetten door de uitvergroting van hun aangezicht., een idee dat reeds in Covent Garden werd gebruikt. Het koor maakt ook al de nodige indruk door zijn prachtige kledij, samenspel en stemmen. Als rouwende menigte bedekken zij zich tijdens Siegfried's sterfscène. De Brünnhilde van DeVol was van groot formaat. Vooral tijdens het moment waarop zij het bedrog van Siegfried ontdekt: "Betrug.....", ontpopt ze zich als een gewelddadige, woeste, razende en tot de verbeelding sprekende topactrice. Een ander hoogtepunt was het finale trio van het tweede bedrijf. Die bleek indrukwekkend van samenhang en klankschoonheid. Het einde na de aanhef van Brünnhilde's "Starke Scheite schichtet mir dort" is op papier niet weer te geven. Het is een wervelwind van decorveranderingen, licht- en klankeffecten, voortdurende wisselingen van personalia, waarbij het "orkanisch" geweld van het orkest leidt tot een visueel en auditief orgasme dat de zaal perplex achterlaat.